

فرصت‌ها و چالش‌های سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

مصطفی خسروشاهی

عضو هیات‌نماینده‌گان اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

قوانین جمهوری اسلامی ایران با استقبال از سرمایه‌گذاری خارجی، بابرگزاری همایش‌ها و نمایشگاه‌هایی برای معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، همه‌ساله دولت را مکلف به ارائه گزارش از آمار تحقق سرمایه‌گذاری خارجی در ایران کرده است. برای این منظور ضمن اعمال قوانین برابر با سرمایه‌گذاران داخلی، گاهی حتی نسبت به احداث شهرک‌های صنعتی سرمایه‌گذاری خارجی اقدام کرده است.

■ بازار سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

بازار سرمایه‌گذاری خارجی در ایران متأثر از وضعیت اقتصادی کلان کشور مناسب ورود سرمایه‌های خارجی نبوده و بیشتر به جزمیت‌های دسترسی به انرژی ارزان و عرضه محصول به بازار تشنه مصرف داخلی، از سایر مزیتهای بازار سرمایه‌گذاری برخوردار نبوده است. بسیاری از سرمایه‌گذاری‌ها با عنوان سرمایه‌گذاری خارجی در واقع همان سرمایه‌های داخلی است که به خارج از کشور رفته و به دلیل سودآوری بالا از داخل کشور بر اساس دومیته گفته شده با چتر حمایت کشور خارجی و تضامین خارج کردن سرمایه و سود حاصل دوباره به کشور وارد شده و گاهی نیز سوداگرانه بوده است. در حال حاضر رقم قابل ملاحظه از سرمایه‌گذاری مستقل و عمده با ماهیت خارجی برای تولید صنعتی رقابت‌مند در بازار داخلی و خارج به جز شرکت‌های داخلی که تحت لیسانس و یا از طریق شرکت‌های سرمایه‌گذاری استفاده کرده‌اند، تشکیل نشده است. سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران به عنوان نهاد متولی حمایت و نظارت بر سرمایه‌گذاری خارجی که به صورت فوق‌العاده‌ای این ماموریت را دنبال کرده است، کارنامه شفاف و قابل قبول از تحقق سرمایه‌گذاری - که گاهی خروج سرمایه‌گذار خارجی را در پایان دارد - ارائه نکرده است. در مقابل اما خروج سرمایه‌های داخلی به خارج از کشور شدت بیشتری داشته است. بیشترین دلیل این امر هم فقدان بر خورداری از امنیت سرمایه‌گذاری و انتظار از بهره‌مندی از آزادی تجارت، روان بودن مبادلات، رقابت، نرخ بهره، نرخ ارز، قوانین با اعتبار محدود و متغیر، فشار سیاسی ناشی از تحریم، کاهش سرمایه‌های آن و سایر عوامل بوده است. این عوامل به سهم خود بهره‌وری ملی را نیز پایین آورده و خود یک علت برای سرمایه‌گذاری خارجی بوده است که به طور عمده در تاسیسات زیربنایی، صنایع، معادن و کشاورزی نمود داشته است. بازار سرمایه‌گذاری خارجی در ایران برای توزیع کالای مصرفی تا حدودی موفق بوده است.

■ مواد اولیه و قیمت آن برای سرمایه‌گذاری

ایران در زمینه سهولت دسترسی به مواد اولیه ارزان قیمت از پتانسیل‌های بالایی برخوردار است تا حدی که می‌توان در بسیاری از بخش‌ها هزینه این مسئله را ناچیز در نظر گرفت. وجود چنین پتانسیل‌های بالایی مقوله‌ای بسیار جذاب برای جلب و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. برخی از مهمترین مزیت‌های ایران در زمینه مواد اولیه را می‌توان این گونه دسته‌بندی کرد:

- آب‌ارزان قیمت در مقابل محدودیت کم آبی کشور
- انرژی ارزان قیمت در مقابل نیاز به سرمایه‌گذاری کلان و فناوری خارجی و مشکل حفظ جایگاه در بازار بین‌المللی چه در مواد سوختی، برق و سایر نهادهای انرژی در مقایسه با اکثر کشورهای هم‌تراز
- مصرف پایداری محیط زیست به بهای ارزان و قیمت واقعی
- سرمایه‌انسانی ارزان در مقابل هزینه گزاف آموزش و پرورش و آموزش عالی صدور (با خروج)
- سرمایه‌های با ارزش افزوده بالای انسانی برای مصرف در بازار کشورهای پیشرفته یا قریب
- منابع طبیعی غنی و متنوع.

- زیربنای حمل و نقلی بسیار ارزان قیمت.

- در مجموع معتقدیم بخشی از سرمایه‌های ملی که برای مصرف سال هزینه می‌شود باید سبب تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در ایران شود، اما با وجود رشد شدت مصرف داخلی به نسبت خارجی و نسبت مصارف نامتعارف از منابع طبیعی در اقتصاد ایران، همه عوامل یادشده نتوانسته‌است آنچه انتظار می‌رفت موجب جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران شود.

■ زیربنای

زیربنای توسعه اقتصادی ایران از نظر سخت‌افزار مشابه جهانی است و فاصله ایران با استانداردهای جهانی بسیار ناچیز است.

■ سرمایه‌انسانی

می‌توان گفت در سرمایه‌انسانی بخصوص نخبگان حاضر و سطح بندی نخبه و نظام شایسته‌سالاری، یک مشکل وجود دارد. بخشی از نخبگان به دلایل مختلف و از جمله انتظار از محیط کارآمد و استاندارد زندگی و دستیابی به استانداردهای بهتر وطن را ترک گفته‌اند، بخشی هم که در داخل قرار دارند به لحاظ جایابی نظام ارزشی در کنش‌گری با سرمایه‌گذاران خارجی حضور فعال ندارند.

در کنار این کاستی‌های سلامت، رقابت‌سالام، شادابی محیط و نگرانی‌های اجتماعی موجب افت کارآمدی به نسبت انتظارات بر نامه برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی شده است.

■ قوانین و مقررات

از نظر قوانین و مقررات، قوانین مالکیت، حقوق فردی و اجتماعی و معاملات خارجی زیربنای خوبی برای سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد.

■ ثبات

ثبات و امنیت سرمایه‌گذار به دلایل مختلف داخلی و خارجی، از جمله یک‌بخش از استراتژی جهانی ایجاد بحران در منطقه برای توسعه سرمایه‌گذاری پایدار خارجی محدود است. لیکن ممکن است رویکرد دولت جدید با اقبال جهانی بتواند به بخشی از مشکل ثبات منطقه و کشور پاسخ دهد. مشکل نهادهای غیر پاسخگو و مسئول که حالا خود به قطب عمده اقتصادی در کشور تبدیل شده‌اند و فضای شفاف را برای ثبات باز هم کمتر کرده‌اند عامل کاهنده دیگری برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی است.

■ وضعیت پولی و مالی و فقدان ثبات سیاسی در استراتژی ملی توسعه

وضعیت پولی و مالی در کنار ناکارآمدی سیاسی گذشته در استراتژی ملی توسعه و گوئی گم‌شدن محور توسعه، موجب ناکارآمدی بازار پول و سرمایه داخلی شده است. گاهی اعمال رقابت‌های دولت و بطور مستمر رقابت نهادهای شبه دولتی موجب ناکارآمدی بخش خصوصی به عنوان محور توسعه‌ارزی در استاندارد جهانی شده و خود باعث ناکارآمدی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران شده است. عدم ثبات مدیریتی بخش دولتی، عدم شفافیت شبه دولتی نتوانسته‌است شرکت‌های خارجی مطمئن برای توسعه و تحقق استراتژی ملی توسعه فراهم آورد. اگر جذب سرمایه‌گذاری خارجی را معادل جذب فناوری‌های تازه در ایران تلقی کنیم مانع بزرگ فوق‌باید برای توسعه بر داشته شود. اینکه بخش خصوصی در خیلی از صنایع استراتژیک با سهم‌ندارد و با سهم بسیار ناچیزی دارد، به طور عمده به دلیل فوق‌است. البته که سایر مسائل معلول‌ها مثل تورم ناشی از ضعف تولید و رشد اقتصادی با نرخ و مبادله ارزی، تحریم‌های بین‌المللی، خود دلیل مضاعف بوده است. زمانی این موضوع بیشتر نمود پیدا می‌کند که نماد سرمایه‌گذاری ایران در خارج را در کنار آن ببینیم که البته موفقیت سرمایه‌گذاری خارجی به نحوی در کنار آن معرفی و ارزش پیدا می‌کند.